

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ  
ОЛИЎ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРАЛИГИ  
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Инглиз тилишунослиги кафедраси

**ПРАГМАТИНГВИСТИКА, ФУНКЦИОНАЛ  
ТАРЖИМАШУНОСЛИК ВА ТИЛ ЎРГАТИШ  
ЖАРАЁНЛАРИ ИНТЕГРАЦИЯСИ**

(Филология фанлари номзоди, доцент М.Х.Алимова таваллушида 75  
йиллигига бағишланган)

мавзуендаги Халқаро миқёсдаги ОНЛАЙН  
илмий-назарий конференция материаллари  
ТЎПЛАМИ

2020 йил, 25 декабрь

Бухоро  
"Дурдона" нашриёти  
2020

УЎК 81'373

81.1-3

Г 13

Прагматингвистика, функционал таржимашунослик ва тил ўргатиш дараёналари интеграцияси (Филология фанлари номзоди, доцент М.Х.Алимова таваллудининг 75 йиллигига бағишланади): мақола ва теҳислар тўплами, тўпловчи ва нашрга тайёрловчи: М.А.Шукурова, О.И.Жумаева, И.И.Акрамов; Бухоро: "Дурдона" нашриёти, 2020 йил, 574 бет.

КБК 81.1-3

Тўпланда республикамиз олимлари, катта илмий ҳодим-иланувчилари ва муастакл иланувчиларининг хорижий тилларда ўзув ва бадиий адабиётлар, электрон дарсликлар, ихтисослаштирилган расмлар билан безатилган газеталар ва журналларни яратиш ҳамда чоп этиш самарадорлигини ошириш, ёшларда чет тилни эгаллаш даражаларининг Европа тизими (CEFR)ни ўрганишининг ўрни, ёшларга чет тилни ўргатишининг психологик аспекти, чет тилни ўрганишда тил хусусиятларининг аҳамияти ва муаммолари, тил ва маданиятлараро коммуникация методлари, тилшунослик ва адабиётшунослик масалалари, устубшунос олимларнинг илгор тажрибаларининг роли каби масалалар таълимига бағишланган мақолалари ўз ифодасини тошган. Тўпланда тил муаммолари билан кизикувчи илмий ҳодимлар, катта илмий-ҳодим иланувчилар, муастакл таълимотчи-иланувчилар, магистрантлар ва ўзувчилар фойдаланишлари мумкин.

Тахрир хайъати:

Проф. О.Х.Ҳамидов, доц. О.С.Қаҳқоров, проф. М.Қ.Баҳоева, проф. Д.С.Ўраева, доц. М.М.Жўрзева, доц. З.И.Расулов (масъул муҳаррир), М.А.Шукурова (масъул котиб)

Тўпловчи ва нашрга тайёрловчи:

Инглиз тилшунослиги кафедраси ўқитувчилари: М.А.Шукурова,  
О.И.Жумаева, И.И.Акрамов;

Тахрирчилар:

Филология фанлари номзоди, доцент М.Х.Алимова  
Филология фанлари номзоди, доцент Н.Б.Бақиев  
Филология фанлари номзоди, доцент З.Б.Тошев

Тўплам БухДУ Хорижий тиллар факультети кенгашида муҳокама килинган ва нашрга тавсия килинган (2020 йил 24 декабрдаги 5-сонли баённома)

ISBN 978-9943-6197-4-6

14. Hanušová Iva Bc. *Иноязычная терминология в сфере туризма в современном русском и чешском языках: Magisterská diplomová práce.* Masarykova univerzita Filozofická fakulta Ústav slavistiky/ Iva Bc. Hanušová . - Brno: 2008. - 111 с.

## SOMATIZMLAR TADQIQIGA BIR NAZAR

G.X. Xamdamova  
(BuxDU)

**Annotatsiya:** Maqolada somatizmlar ishlatilgan frazeologik birliklar va ular ustida olib borilgan tadqiqot ishlari haqida fikr yuritilgan.

**Аннотация:** В статье рассматриваются фразеологические единицы на основе соматизмов и научные исследования проведенные над ними.

**Annotation:** The article analyses the phraseological units based on somatisms and scientific researches carried out on them.

**Kalit so'zlar:** paradigma, somatizm, frazeologiya, lisoniy, frazeologik birlik.

**Ключевые слова:** Парадигма, соматизм, фразеология, лингвистический, фразеологическая единица.

**Key words:** Paradigm, somatism, phraseology, linguistic, phraseological units.

Keyingi vaqtlarda fanning ko'pgina sohalorida inson, u bilan bog'liq jihatlar tadqiqotlar diqqat markazida bo'lishi kuzatilmoqda. Tilshunoslikda ham antroposentrik paradigma asosiy yo'nalishga aylanib ulgardi.

Somatizmlar (grekcha "soma" - tana) har qanday tilning qadimiy leksik qatlamlaridan biri hisoblanadi va olamning lisoniy manzarasida universalligi bilan muhim o'rin egallaydi.

Tilning barcha qismlari tilda bir xil ahamiyatga ega emasligi, ba'zilari boshqalarga qaraganda muhimroq vazifani bajarishi N.A. Bagdasarova tomonidan alohida ko'rsatib o'tilgan. [Bagdasarova, 2004]. Olimning tadqiqot ishi rus va ingliz madaniyatlarida hissiyotlarning leksik ifodasini (frazeologik lug'at) o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, somatologik lug'atga tegishli ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi. N.A. Bagdasarova ikkala tilda ham "yuz"ning tilning eng "ifodali" qismi ekanligini qayd etadi.

Ingliz madaniyatida asosiy e'tibor bosh va tanaga qaratiladi, shuningdek, *ochqoqon* bilan bog'liq juda ko'p frazeologik birliklar ham mavjud (*non your stomach, not have the stomach for, get butterflies in your stomach*), ammo rus tilida bu haqda faqat bitta birlashtirish mavjud edi (*соем мод stomach*). Ikki tilda his-tuyg'ularni ifodalashning ba'zi xususiyatlari bir-biriga mos keladi (masalan, ajablanishni ko'zlar yaxshi ko'radi, qo'rquv esa magistral va oyoq-qo'llar orqali etkaziladi). Ammo ikkala tildagi imtiyozlarning aksariyati hali ham mos kelmaydi. Rus tilida ularni chaqiradigan birlashtirish ham so'z yo'q [Ingliz tilida cheksiz narsalarning nomlarini o'z ichiga olgan frazeologik birliklardan foydalangan holda nafratlanish alohida ta'kidlangan [Bagdasarova, 2004].

Keling, rus tilida ona tilida so'zlashuvchi odam dunyoning lingvistik rasminida tananing ma'lum bir qismi qanday o'rinni egallashni anglash maqsadi bo'lgan bir nechta tadqiqotlarga to'xtalib o'tamiz.

E.Stoyanova tana a'zolaridan ko'zga oid somatik frazeologik birliklarni o'rgangan [Stoyanova, 2000]. Tadqiqotchi rus tilida ko'z tushunchasi sehrli kuchga ega ekanligini ijobiy (*хороший глаз, добрый глаз*) va salbiy (*худой, черный, плохой, недобрый, дурной, злой, средний глаз*) ma'no tashuvchi birliklar orqali dalillaydi. E. Stoyanovanning so'zlariga ko'ra, ko'z nafaqat ilohiy ibtidoaning timsoli, balki shaxsning o'zi, uning jismaniy yoki ma'naviy tomonlariga xos xususiyat, inson qobiliyatlarini mezon bo'lib ham xizmat qiladi. Ko'zlar ham ruhiy fazilatlarni, ham ko'nikmalarni aks ettiradi: *глаз наметан* (tajribali odam haqida); *морской глаз* (dengiz ishlarda tajribali va bushyor odam haqida). Ko'z bilan bog'liq bo'lgan frazeologik birliklar turli xil his-tuyg'ularni va hissiyotlarni aks ettiradi deb yozadi tadqiqotchi.

D.B.Gudkov [Gudkov, 2003] inson tanasining chegaralaridagi "chegara ustunlari" (yon, elka, ko'krak qafasi va boshqalar) vazifasini bajaradigan qismlar somatik madaniyat kodida juda muhim o'rin egallaydi degan fikrni bildiradi. Tadqiqotchining so'zlariga ko'ra, tana chegarasining muhim belgilaridan biri bu burundir. Oltinning ta'kidlashicha, turli xil frazeologiyalarda burun odamning fazoviy chegarasini, ya'ni odamga maksimal darajada yaqinlashishini anglatadi (masalan, *нос к носу, под самым носом, из-под самого носа, не видеть дальние своего носа*). Burun frazeologizmlarda nafaqat hid olish qobiliyatiga, balki umuman ma'lumot olish bilan ham (*держат нос по ветру, сопать нос*) bog'liqdir. Burun, yuzning eng ko'zga ko'rinadigan qismi sifatida, odamni to'liq (*с носа, на нос*) metonimik ravishda almashtirishi mumkin. Tadqiqotchining ta'kidlashicha, burunning shakli va kattaligi tashqi ko'rinishning eng o'ziga xos xususiyatlaridan biridir.

T.E.Kreidlin va boshqa tadqiqotchilar individual somatik ob'ektlarning semiotik kontseptualizatsiyasi bo'yicha bir qator tadqiqotlarni amalga oshirishdi.

[Крейдлин, Пересереза, 2009, Электронный ресурс]. Tadqiqotchilarning aytishicha, boshning tananing boshqa qismlariga xos bo'lmagan maxsus funktsiyaga ega ekanligi – bu fikr yuvitishidir va u til birliklarida aks etadi: *прийти в голову, безголовый, думать головой, головастый*.

Tadqiqotchilar *elkaning* uchta funktsiyasini ajratib ko'rsatishadi: vazn ko'tarish: *везать на плечи*; bosh va bo'yinning magistral bilan bog'lanishi: *голова с плеч*; insonning o'tmishi va kelajagi o'rtasidagi chegaraning roli: *двигать лент работы за плечами*.

Ta'kidlanishicha, odamning tashqi qiyofasini tasvirlashda, uning yuziga alohida e'tibor qaratiladi, odamning his-tuyg'ulari, shuningdek, boshqalarga bo'lgan munosabati uning yuzida aks etadi: *измениться в лице, лицо сыма-нулось, прочесть (что-либо) в лице, лицо*; shaxs, shuningdek, shaxsni ijtimoiy birlik sifatida ham aniqlay oladi (*юридическое лицо*).

*Burun va burun tashigi* nafas olish, hid va tashqi dunyodan narsalarning inson tanasiga kirib borishi bilan bog'liq bo'lgan umumiy vazifalarni bajaradi. *ездыхает носом, нос имеет различную задачу.*

Ta'kidlanganidek, G.E. Kreidlin va A.B. Uchish [Kreidlin, Flying, 2006], tananing ko'p qismlari uchun muhim atribut - bu kattalik deb e'tirof etishadi. Fiziologik kattalik tananing umumiy estetik bahosida muhim rol o'ynaydi (*katta ko'zlar, ammo qisqa qo'llar*). Bundan tashqari, bunday xususiyatlar insonning mohiyatini (*uzun n*), hissiyotlarni aks ettirishi mumkin (*katta ko'zlar*).

Shunday qilib, somatizmlar til leksik tarkibiy qismining muhim qismi bo'lib, nafaqat insonning jismoniy holati, balki ushbu madaniy jamoada qabul qilingan estetik me'yorlar haqida ma'lumot ham beradi. Bu xususiyat ushbu sohani o'rganishga bo'lgan doimiy qiziqishni ochib beradi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Боголепова С.В. Психолингвистический анализ тематического поля соматизмов. Дисс. ... канд. филол. наук – Москва, 2012.
2. Богус З.А. Соматизмы в разносистемных языках: семантико-словообразовательный и лингвокультурологический аспекты. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Майкоп-2006
3. Векшинская А.С. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики. – М.: Языки славянской культуры, 2001.
4. Масалева Н.В. Соматизмы в русской языковой картине мира: дис. кандидат филологических наук. Иваново. 2010.

#### LINGUOPRAGMATIC ANALYSIS OF RESPECT

Z. Inayatova,  
PhD student (NUU),  
G. Usmonova,  
BA student (NUU),  
K. Toshboyeva,  
BA student (NUU)

**Annotation:** It is aimed at revealing the formation of the pragmatic meanings and their functional interpretation, defining the pragmatic effect of speech communication. The linguopragmatic analysis is based on lexicogrammatical and linguostylistic ones, and it appears to be their logical continuation in respect of linguopragmatic interpretation of the received data. Linguopragmatics studies the theory of speech acts, purpose of speech and types of speech acts, interview rules, important aspects of verbal etiquette; abstract thought, slang, exaggerated speech acts. Linguopragmatic study of speech etiquette units expands the ability of two or more people to understand each other's culture, mentality, beliefs, traditions, values, helps to avoid

|                                                                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Kobilova A.B., Turayeva Y.</i> Linguistics and types of linguistics, its usage in contemporary conceptualization.....          | 81  |
| <i>Kobilova A.B.</i> The structure of the periphrasis and its types.....                                                          | 84  |
| <i>Xojiyeva M. Y.</i> O'zbek tili so'z birliklarida shaxs tavsifi.....                                                            | 88  |
| <i>Mamedova M.A.</i> Some aspects of the homonym of the English language.....                                                     | 91  |
| <i>Shukurova M.A.</i> Sociolinguistic background on the formation and systematization of the terms of ethics.....                 | 94  |
| <i>Shukurova M.A.</i> Some issues on the problem of terminology in the English language.....                                      | 97  |
| <i>Khayrullayeva N.N.</i> Metafora mohiyatini o'rganuvchi va ochib beruvchi vosita.....                                           | 101 |
| <i>Adigova M.M.</i> Shaxsni tavsiflashda frazeologizmlarning o'ziga xos ahamiyati ("Changing places" romani tahlili asosida)..... | 104 |
| <i>Zyobapasa H.C.</i> The phraseological intensifiers of political discourse and their cognitive and pragmatic peculiarities..... | 108 |
| <i>Nargullaeva F.O.</i> Contextual analysis of somatic phraseological units with "eye" ko'z" in the Uzbek language.....           | 112 |
| <i>Shukurova N.</i> Style and language of the modern English press.....                                                           | 114 |
| <i>Qosimova Sh.Sh.</i> Linguocultural aspects of Zoonyms in the Uzbek and English languages.....                                  | 117 |
| <i>Rabiyeva M.G'.</i> Эвфемизмларнинг ҳосил бўлиш механизми ва таснифи.....                                                       | 120 |
| <i>Ruzneca H.X.</i> Politeness: cultural dimensions of linguistic choice.....                                                     | 123 |
| <i>Tuxtayeva N.A.</i> Intercultural communication as a subject of research in the modern education.....                           | 126 |
| <i>Бахидова Ф.С., Андакова А.</i> Аффиксация – наиболее распространенный способ образования слов на английском языке.....         | 130 |
| <i>Karimova F.</i> O'zbek allalaining lingvomadaniy xususiyatlari.....                                                            | 135 |
| <i>Kobilova A.B., Salimova D.</i> The history of the formation of linguistics.....                                                | 138 |
| <i>Kobilova A.B., To'xtayeva M.</i> Tilshunoslik fanining rivojiga hissa qo'lgan yevropalik va o'рта osiyolik olimlar.....        | 142 |
| <i>Kurbonov A.M.</i> Дискурс – мураккаб коммуникатив ҳолат.....                                                                   | 145 |
| <i>Мухамедова Л.Д.</i> Галицизм термини инглиз тили харбий терминологиясидаги ўрни ва аҳамияти.....                               | 150 |
| <i>Saidova Z.Bh.</i> Language as a key to consciousness.....                                                                      | 153 |
| <i>Тришкова Т.А.</i> Культура и ее основные уровни.....                                                                           | 156 |
| <i>Тухтасинова Н.Б.</i> Халқаро туризм терминологияси тушунчасининг моҳияти ва хусусиятлари.....                                  | 159 |
| <i>Хамдатова G.X.</i> Somatizmlar tadqiqiga bir nazar.....                                                                        | 166 |
| <i>Khayratova Z., Usmonova G., Toshboyeva K.</i> Linguopragmatic analysis of respect.....                                         | 168 |
| <i>Кулданова Н.Б.</i> Француз ва ўзбек спорт терминологиясининг тахлили.....                                                      | 172 |